

Prokuratura Okręgowa w Lublinie

KATARZYNA LENCZOWSKA-SOBOŃ

kasialencz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1888-1665

Ochrona prawnokarna zabytków w świetle ustawodawstw wybranych państw byłego bloku komunistycznego

Legal and Criminal Protection of Monuments in the Light of the Legislation of Selected
Countries of the Former Post-communist Bloc

Niniejszy artykuł jest przyczynkiem do rozważań nad rozwiązaniami dotyczącymi ochrony karnej zabytków w wybranych systemach prawnych Europy. Przedmiotem analizy są wybrane przepisy prawa państw byłego bloku komunistycznego. Autorka postawiła sobie następujące pytania: Czy istnieje – a jeśli tak, to jaka jest – definicja zabytku? Czy korzysta on z ochrony prawnokarnej? Czy przestępstwo zniszczenia lub uszkodzenia zabytku znalazło się w kodeksie karnym czy – podobnie jak w Polsce – w innym akcie prawnym? Na wypadek przeczących odpowiedzi na postawione pytania warto jeszcze rozważyć, czy czyn ten jest uznawany za delikt administracyjny. W razie odnalezienia stosownego przepisu stanowiącego podstawę odpowiedzialności za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku badaniu poddano samą treść tego przepisu.

Opracowanie ma przede wszystkim charakter informacyjny, z elementami analizy formalno-dogmatycznej. Autorka, zbierając materiały do niniejszego artykułu, oparła się m.in. na informacjach uzyskanych z ambasad poszczególnych krajów i samodzielnie dokonała ich tłumaczenia, co z jednej strony pozwoliło na bezpośrednie zapoznanie się z treścią oryginalnego uregulowania, z drugiej zaś obciążało badanie pewnym ryzykiem. Należy liczyć się z tym, że inne tłumaczenie może w nieco odmienny sposób ujmować treść przepisu.

Badania wykazały istnienie dwóch różnych systemów ochrony karnej zabytków: systemu kodeksowego oraz systemu pozakodeksowego. Ich istnienie generuje także swego rodzaju hybrydę, którą można określić jako system mieszany.

W niektórych państwach przepisy dotyczące ochrony zabytków są umiejscowione w kodeksie karnym, ale w większości państw są częścią innego aktu prawnego bądź są częściowo zamieszczone w kodeksie karnym, a częściowo w innych aktach prawnych. Rozwiązanie pozakodeksowe, podobne jak w Polsce, jest więc w badanych państwach regułą. Trzeba jednak przypomnieć, że ochrona karna zabytków w polskim prawie zasadniczo została uregulowana w ustawie o ochronie zabytków¹, mimo to w Kodeksie karnym znalazł się przepis art. 294 § 2, który dotyczy ochrony dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury przed zniszczeniem. Polski system można więc zaliczyć nie tyle do systemów pozakodeksowych, co do systemów mieszanych.

Umieszczenie przepisów karnych w innym akcie prawnym niż kodeks karny powoduje, że często – błędnie – uważa się, iż społeczna szkodliwość czynu w nim stypizowanego jest niższa niż tego, który stypizowano w kodeksie karnym². Tymczasem chodzi przecież nie o wagę czynu, lecz o jego powiązanie z określoną, szczególną dziedziną życia. Trzeba dodać, że umieszczenie pewnych regulacji poza kodeksem karnym może sprawiać, iż niejako znika ona z oczu ustawodawcy w czasie prac systemowych nad daną gałęzią prawa.

Przedmiotem niniejszego opracowania są przepisy karne wybranych państw europejskich byłego bloku komunistycznego: Albanii, Czech, Estonii, Łotwy, Słowacji, Słowenii, Ukrainy, Węgier i Rosji. Należy wskazać, że nie podjęto próby kompleksowej i wyczerpującej analizy ich systemów prawnych. Opracowanie ma wymiar jedynie sygnałny, stanowiący przyczynek do dalszych badań. Dla lepszej przejrzystości analizę ułożono w ten sposób, że najpierw omówione zostały poszczególne regulacje, a następnie zamieszczono podsumowanie zawierające wskazania dotyczące elementów wspólnych oraz istotnych różnic w ujęciu omawianej problematyki.

Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań dotyczących podobieństw i różnic w systemach prawnych państw postkomunistycznych. Minęło już prawie 30 lat od upadku muru berlińskiego. Wydarzenie to doprowadziło do zmian ustrojowych i gospodarczych w krajach byłego bloku komunistycznego. Było ono początkiem zmian w prawie i innego – nowego – spojrzenia na ochronę karną zabytków. Zmiany ustrojowe stały się podstawą do tworzenia nowych modeli ochrony karnej, które przedstawiono poniżej. Dobór państw był podyktowany zbliżonymi do Polski doświadczeniami historycznymi.

¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków (t.j. Dz.U. 2021, poz. 710).

² M. Bojarski, W. Radecki, *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym. Stan aktualny i propozycje de lege ferenda*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji Gdańsk 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, red. J. Kaczmarek, Kraków 2006, s. 13–19; M. Trzeciński, *Specyfika przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom archeologicznym*, [w:] *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, red. W. Szafranski, K. Zalasinska, t. 3, Poznań 2009, s. 247–248.

Przykładem umiejscowienia przestępstwa zniszczenia zabytku w kodeksie karnym jest system prawny Albanii. W Kodi Penal I Republikës Së Shqipërisë³ uregulowanie to jest zawarte w art. 160. Przepis ten został umieszczony w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko własności i działalności gospodarczej, w sekcji dotyczącej zniszczenia mienia. Teoretycznie mamy tu zatem do czynienia z ochroną dobra indywidualnego, a nie dobra publicznego. W gruncie rzeczy chodzi tu jednak o ochronę wartości ponadindywidualnej, co wynika z samego określenia przedmiotu czynności wykonawczej, który – o czym będzie mowa niżej – musi być własnością publiczną.

Umyślne zniszczenie lub uszkodzenie dzieł kultury w typie podstawowym podlega karze grzywny lub karze do 3 lat pozbawienia wolności. W typie kwalifikowanym, gdy przedmiotem przestępstwa jest dzieło kultury o znaczeniu krajowym, sprawca podlega karze grzywny lub karze pozbawienia wolności od 2 do 8 lat.

Albański kodeks karny w zakresie pojęcia „dzieło kultury” odsyła do ustawy nr 27/2018 z dnia 17 maja 2018 r. o dziedzictwie kulturalnym i muzeum⁴. Jej art. 5 zawiera różne definicje związane z ochroną dziedzictwa kulturowego. Sprecyzowano tu samo pojęcie dziedzictwa kulturowego⁵ jako obejmującego zarówno materialne, jak i niematerialne bogactwo kulturowe, zbiór wartości kulturowych, które niosą pamięć historyczną i tożsamość narodową, a jednocześnie mają znaczenie naukowe lub kulturowe. Wartości kulturowe są „własnością publiczną” i cieszą się ochroną centralnych organów rządowych i lokalnych, które tym samym mają chronić interesy obywateli Republiki Albanii.

Ustawa definiuje pojęcie zabytku i dokonuje ich podziału. „Zabytek kultury” jest przedmiotem lub konstrukcją o wartości historyczno-kulturowej i jest chroniony przez państwo. Zabytki dzielą się na zabytki I i II klasy, w zależności od stopnia ich zachowania. Szczególną kategorię, mającą znaczenie dla ochrony konserwatorskiej, ma „skarb narodowy”, który jest rozumiany jako wartość kulturowa o szczególnym znaczeniu dla nauki, kultury, natury lub rozwoju technologicznego, a jego uszkodzenie, zniszczenie lub utrata stanowiłoby nieodwracalną stratę dla społeczeństwa.

Co ciekawe, ustawa o dziedzictwie kulturalnym definiuje uszkodzenie, które jest znamieniem przestępstwa z art. 160 Kodeksu karnego. Uszkodzenie to zbiór umyślnych lub nieumyślnych działań na dobrach kulturowych, które mają wpływ

³ Kodi penal i Republikës së Shqipërisë Nr. 7895, 27.01.1995, <https://qbz.gov.al/preview/a2b117e6-69b2-4355-aa49-78967c31bf4d> [dostęp: 23.05.2021].

⁴ Ligj Nr. 27/2018 për trashëgiminë kulturore dhe muzetë, https://kultura.gov.al/wp-content/uploads/2018/07/Ligji.nr27-_dt.17-05-2018.pdf [dostęp: 23.05.2021].

⁵ Konieczność ochrony dziedzictwa kulturowego została podkreślona także we wcześniejszej ustawie nr 9048 o dziedzictwie kulturowym (Për trashëgiminë kulturore). Szerzej o poprzednich uregulowaniach zob. J. Opoka, *Historia i współczesność ochrony zabytków w Albanii*, „Ochrona Zabytków” 2014, nr 2, s. 73–107.

na całość lub na poszczególne elementy zabytku. Ustawa nie precyzuje pojęcia dzieła kultury użytego w art. 160 Kodeksu karnego, co nie jest bez znaczenia, gdyż dzieło kultury wydaje się być pojęciem szerszym niż zabytek.

Ustawa o dziedzictwie kulturalnym i muzeum przewiduje także odpowiedzialność za delikty administracyjne, w szczególności za czyny związane z naruszeniem przepisów ustawy.

W czeskim prawie karnym nie ma przepisów bezpośrednio dotyczących ochrony zabytków. Zastosowanie mają w tym zakresie przepisy art. 228 i 229 Kodeksu karnego⁶, które dotyczą uszkodzenia lub zniszczenia rzeczy, a znalazły się w rozdziale zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko mieniu”. Przepis art. 228 jest normą o charakterze ogólnym; stanowi, że „kto uszkadza, zniszczy lub czyni bezużyteczną cudzą rzecz i powoduje w związku z tym szkodę, podlega karze pozbawienia wolności do jednego roku”. Wobec sprawcy można orzec zakaz prowadzenia określonej działalności lub przepadek rzeczy. Typem kwalifikowanym jest popełnienie czynu w odniesieniu do przedmiotu objętego ochroną na mocy innego przepisu prawnego. Natomiast art. 229 dotyczy ochrony zabytków kultury, innych obiektów kultury i zbiorów muzealnych. Sprawcą tego czynu może być każdy, kto swoim działaniem szkodzi ważnemu dobru kulturalnemu, naukowemu, przyrodniczemu, krajobrazowemu lub środowiskowemu chronionemu przez inne przepisy prawne poprzez niszczenie, uszkadzanie lub uczynienie bezużytecznym. Sprawca musi spowodować szkodę określonej wartości, a rzecz musi być chroniona na podstawie innego aktu prawnego. Istotne jest zatem ustalenie, czy obiekt jest objęty ochroną na podstawie innych przepisów. Uszkodzenie, zniszczenie lub uczynienie bezużytecznym zabytku kultury powoduje, że przedmiot ochrony musi utracić choćby jedną z wartości: kulturową lub historyczną, czyli cechy, dla których został objęty ochroną prawną⁷. Karą za ten czyn jest pozbawienie wolności do 2 lat.

Czeska ustawa o państwowej opiece nad zabytkami⁸ określa pojęcie zabytku kultury w § 2. Zabytkiem jest majątek nieruchomy i ruchomy lub ich zespół spełniający następujące kryteria: jest to ważny dowód rozwoju historycznego, sposobu życia i środowiska społecznego od czasów starożytnych do współczesności, przejaw zdolności twórczych i pracy człowieka z różnych dziedzin ludzkiej działalności ze względu na ich wartości rewolucyjne, historyczne, artystyczne, naukowe i techniczne, bądź jest bezpośrednio związany z ważnymi osobistościami i wydarzeniami historycznymi. Zabytki kultury wpisane są na Centralną Listę Zabytków Kultury Republiki Czeskiej. Właściciel obiektu zabytkowego ma

⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., Zákon trestní zákoník, 9.02.2009, www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40 [dostęp: 2.06.2021].

⁷ R. Šmerda, *Trestné činy proti životnímu prostředí*, [w:] J. Jelínek [et al.], *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, Praha 2009, s. 780–786 (komentarz do art. 229).

⁸ Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb, www.mkcr.cz/doc/cms_library/zakon-o-statni-pamatkove-peci-judikatura-a-stanoviska_duben_2019-4393.doc [dostęp: 27.05.2021].

szczególne obowiązki i odpowiednie ustawowe ograniczenia związane z korzystaniem z prawa własności.

W § 39 ustawy przewidziano szereg czynów karalnych związanych z ochroną zabytków, m.in. z brakiem ochrony zabytku przed zniszczeniem w okresie, w którym nie został wpisany na centralną listę zabytków, brakiem dbałości o zachowanie zabytku w dobrym stanie i chronienia go przed zniszczeniem i degradacją, wykonywaniem renowacji zabytku wbrew opinii organu lub nieprzestrzeganiem zawartych w niej warunków, wykonywaniem nieuprawnionych wykopalisk na terenie ze znaleziskami archeologicznymi. Za wskazane czyny może być nałożona kara grzywny w wysokości do 2 mln koron czeskich.

W § 39 pkt 2 ustawy przewidziano surowsze kary za czyny karalne dotyczące narodowych zabytków kultury. Narodowe zabytki kultury to w myśl § 4 ustawy zabytki kultury stanowiące najważniejszą część narodowego dziedzictwa kulturowego, które zostały w drodze dekretu uznane za zabytki kultury narodowej i określono w nim warunki ich ochrony. Czyny zabronione przeciw takim obiektom to: zaniedbania w zachowaniu obiektu, niechronienie go przed zagrożeniem, zniszczeniem, degradacją lub kradzieżą, a także używanie go w sposób niezgodny z jego kulturalnym znaczeniem, wartością dziedzictwa lub stanem technicznym, dokonywanie renowacji bez wiążącej opinii władz regionalnych lub nieprzestrzeganie warunków określonych w tej opinii – za taki czyn grozi kara w wysokości do 4 mln koron czeskich.

W estońskich przepisach kwestie odpowiedzialności za zniszczenie zabytku zostały w 2015 r. włączone do Kodeksu karnego⁹, wcześniej zaś znajdowały się w rozdziale VII ustawy o ochronie dziedzictwa dotyczącym odpowiedzialności wykroczeniowej. Przepisy te znajdują się w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko mieniu, w sekcji „Uszkodzenia”.

Przepis § 204 ust. 1 ustawy typizuje czyn polegający na uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku kultury, ewidencji muzeum lub kolekcji muzealnej, w przypadku wyrządzenia znacznej szkody. Sprawca podlega karze pieniężnej lub karze do 5 lat pozbawienia wolności, natomiast jeżeli czyn został popełniony przez osobę prawną, to podlega ona karze pieniężnej (§ 2 ustawy)¹⁰. Natomiast § 205 ustawy przewiduje typ nieumyślny – naruszenie lub zniszczenie zabytku kultury, archiwum, muzeum lub kolekcji muzealnej z powodu niedbalstwa, w sposób ogólnie niebezpieczny lub w przypadku wyrządzenia czynem znacznej szkody. Sprawca podlega karze pieniężnej lub karze do jednego roku pozbawienia wolności, podobnie jak poprzednio odpowiedzialność za czyn może ponieść osoba prawna.

⁹ Karistusseedustik, 6.06.2001, www.riigiteataja.ee/akt/184411 [dostęp: 16.05.2021], dalej: KarS.

¹⁰ Estoński kodeks karny przewiduje odpowiedzialność za przestępstwo osób prawnych.

Z kolei w § 218 KarS przewidziano odpowiedzialność karną za działanie skierowane przeciwko przedmiotowi o wysokiej wartości naukowej, kulturalnej i historycznej, przewidując za nie karę grzywny lub aresztu. Szczególnie warto zwrócić uwagę na konstrukcję kary pieniężnej, o której mowa w § 44 pkt 1–3 KarS. Karę pieniężną, podobnie jak w polskim Kodeksie karnym, wymierza się w stawkach – jest to od 30 do 500 stawek dziennych. Inny niż w Polsce jest jednak sposób obliczania wysokości stawki. Sąd oblicza ją na podstawie średniego dziennego dochodu skazanego. Sąd może obniżyć stawkę dzienną z powodu wyjątkowych okoliczności lub kiedy istnieje konieczność podwyższenia standardu życia skazanego. Obliczona stawka nie może być mniejsza niż minimalna stawka dzienna, czyli 50 koron estońskich. W przypadku osób prawnych kara pieniężna może się kształtować w wysokości od 4 tys. do 16 mln euro.

Definicja zabytku została zawarta w § 11 ustawy o ochronie dziedzictwa¹¹. Zabytek to rzecz lub obszar związany z procesem politycznym i społecznym, ważnym wydarzeniem historycznym lub wybitną postacią społeczną lub kulturalną. Ustawa definiuje również zabytki archeologiczne, budowlane, artystyczne, przyrodnicze i techniczne. Zabytki są podzielone na nieruchome i ruchome. Zabytki nieruchome obejmują zabytki historyczne, archeologiczne, historyczne sanktuaria przyrodnicze i pomniki budowlane. Zabytki ruchome to zabytki sztuki i techniki.

Na Łotwie odpowiedzialność karna za zniszczenie zabytku uregulowano w Kodeksie karnym w art. 229¹², który znajduje się w rozdziale XX dotyczącym przestępstw przeciwko bezpieczeństwu ogólnemu i porządkowi publicznemu. Jest to rozbudowany przepis prawny dotyczący nie tylko zniszczenia zabytku, lecz także innych zakazanych czynów. Zgodnie z § 2, dotyczącym zabytków, „za zniszczenie, uszkodzenie lub zbezczeszczenie dobra kultury sprawca podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 lub karze tymczasowego pozbawienia wolności, pracy przymusowej albo grzywnie”. Przepis przewiduje surowszą odpowiedzialność, jeżeli do zniszczenia zabytku doszło na skutek podpalenia, użycia materiałów wybuchowych lub w inny niebezpieczny sposób. Grozi wówczas kara pozbawienia wolności do 5 lat, areszt, praca przymusowa lub grzywna od trzech do jednego tysiąca minimalnych miesięcznych pensji.

Zakaz niszczenia bądź modyfikowania zabytków wynika z ustawy o ochronie zabytków kultury¹³. Zabytek kultury zgodnie z art. 1 tej ustawy stanowi część

¹¹ Muinsuskaitseadus, 1.05.2019, www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/504062019001/consolide [dostęp: 24.05.2021].

¹² Kriminallikums, 17.06.1998, <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> [dostęp: 23.05.2021].

¹³ Par kultūras pieminekļu aizsardzību, 12.02.1992, <https://likumi.lv/ta/id/72551-par-kulturas-piemineklu-aizsardzibu> [dostęp: 11.06.2021]. Niszczenie zabytków kultury jest zabronione. Zabytki kultury nieruchome mogą być przenoszone lub przekształcane tylko w wyjątkowych przypadkach za zgodą Narodowego Zarządu Dziedzictwa Kulturowego Ministerstwa Kultury. Modyfikacja zabytku kultury lub wymiana jego oryginalnych części na nowe jest dozwolona tylko wtedy, gdy

dziedzictwa kulturowego i historycznego. Są to krajobrazy kulturowe i historyczne oraz poszczególne terytoria (starożytne miejsca pochówku, cmentarze, parki, miejsca wydarzeń historycznych i działalności znanych osób), a także indywidualne groby, grupy budynków i pojedyncze budynki, dzieła sztuki, obiekty i artykuły o wartości historycznej, naukowej, artystycznej lub innej wartości kulturowej, których zachowanie dla przyszłych pokoleń jest zgodne z interesami państwa i mieszkańców Łotwy, a także interesów międzynarodowych. W kolejnym artykule ustawa dzieli zabytki na nieruchome i ruchome. Zabytki nieruchome to: budynki, dzieła sztuki, obiekty i artefakty, indywidualne miejsca pochówku, stanowiska archeologiczne, zespoły architektoniczne, miasta historyczne i inne centra zaludnione, ulice, place, bloki, warstwy kulturowe, cmentarze, krajobrazy kulturowe i historyczne, miejsca pamięci oraz miejsca i terytoria historyczne. Zgodnie z ustawą zabytki ruchome to: znaleziska archeologiczne, elementy zabytków nieruchomych, zabytki historyczne, dzieła sztuki, rękopisy, rzadkie druki, dokumenty kinowe, dokumenty fotograficzne, dokumenty video, fonogramy, historycznie rozwinięte kompleksy obiektów, zbiory i pojedyncze obiekty, które mają niepodzielną wartość kulturową i historyczną.

Za zabytki kultury uznawane są przedmioty, które przetrwały w stanie początkowym, a także odrębne części i ich fragmenty. Zabytki starożytności to przedmioty wykonane przez człowieka – artefakty (ustawa np. wskazuje na biżuterię, broń, narzędzia, przedmioty gospodarstwa domowego, artykuły ceramiczne, monety w nienaruszonej formie lub ich fragmenty), które zostały znalezione w ziemi, na ziemi lub w wodzie.

Warto zwrócić uwagę na art. 28 ustawy, który stanowi, że dla każdego uszkodzonego zabytku kultury można określić jego wartość kulturową i historyczną. Dokonuje tego Krajowa Rada Dziedzictwa Narodowego (Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde). Odszkodowanie za uszkodzenie zabytku kultury oblicza się zgodnie z wartością kulturową i historyczną ustaloną dla danego zabytku kultury.

W słowackim systemie prawnym przepisy dotyczące ochrony prawnokarnej zabytków to § 248a–249a Kodeksu karnego¹⁴, odnoszące się do zniszczenia i degradacji zabytków i dziedzictwa archeologicznego oraz do fałszowania dzieł sztuki. Przepisy te znajdują się w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko mieniu.

W przypadku zabytku kultury odpowiedzialność karną może ponieść każda osoba, która uszkodzi lub zniszczy nieruchomość będącą zabytkiem kultury lub udaremni postępowanie o uznanie nieruchomości za zabytek kultury i spowoduje znaczne szkody. Sprawca podlega karze pozbawienia wolności do jednego roku.

jest to najlepszy sposób zachowania zabytku lub gdy modyfikacja nie zmniejsza wartości kulturowej i historycznej zabytku.

¹⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z Trestný zakon, 2.07.2005, www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300 [dostęp: 19.05.2021].

Typy kwalifikowane zachodzą np. wtedy, gdy działanie przyniesie sprawcy lub innej osobie korzyść, spowoduje poważne szkody bądź przestępstwo zostanie popełnione na terytorium podlegającym ochronie, a także jeżeli sprawca jest członkiem niebezpiecznej grupy przestępczej.

W przypadku zabytków archeologicznych Kodeks karny przewiduje odpowiedzialność karną za niszczenie lub ich degradację, a większe zagrożenie karne przewidziane jest w sytuacji, gdy do czynu doszło w wyniku używania wykrywaczy metalu.

Ochroną objęto narodowe zabytki kultury. Pojęcie narodowego zabytku kultury zdefiniowano w art. 2 ustawy o ochronie zabytków¹⁵ jako ruchomość lub nieruchomość o wartości monumentalnej. Pod pojęciem wartości monumentalnej rozumie się sumę wartości historycznych, społecznych, krajobrazowych, urbanistycznych, architektonicznych, naukowych, technicznych lub artystycznych.

Znalezisko archeologiczne zostało zdefiniowane jako ruchoma rzecz, która jest dowodem życia i działalności człowieka od najwcześniejszych czasów do 1918 r. i na ogół została znaleziona w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą. Znalezisko archeologiczne to także broń, amunicja, część munduru, sprzęt wojskowy lub inny sprzęt wojskowy, który został znaleziony w ziemi, na powierzchni lub pod wodą i pochodzi sprzed 1946 r.

Ustawa przewiduje odpowiedzialność za kilkanaście deliktów administracyjnych umieszczonych w § 43 i 44. Delikty te dotyczą również zniszczenia zabytku, możliwe jest nałożenie za nie kary grzywny do 10 tys. euro.

W słoweńskiej ustawie karnej¹⁶ przepis regulujący uszkodzenie lub zniszczenie przedmiotów o szczególnym znaczeniu kulturowym to art. 219, zamieszczony w rozdziale XX dotyczącym przestępstw przeciwko własności.

Przedmiotem czynności wykonawczej jest zabytek kultury lub obiekt będący wartością przyrodniczą o dużym lub wyjątkowym znaczeniu dla Republiki Słowenii. Jeżeli wyrządzona szkoda jest duża, sprawca podlega karze pozbawienia wolności do lat 8. Kodeks karny Słowenii, podobnie jak polski, posługuje się pojęciem przedmiotu o dużym lub wyjątkowym znaczeniu dla Republiki Słowenii, ale jego definicji nie znajdziemy ani w Kodeksie, ani w ustawie o ochronie dziedzictwa kulturowego.

W ustawie o ochronie porządku publicznego i pokoju¹⁷ w art. 16 przewidziano kary za zniszczenie lub uszkodzenie mienia publicznego. Przepis ten dotyczy odpowiedzialności za wandalizm. Stanowi on, że „kto umyślnie uszkadza,

¹⁵ Zákon o ochrane pamiatkového fondu- Zákon č. 49/2002 Z, 2.02.2002, www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49 [dostęp: 19.05.2021].

¹⁶ Kazenski zakonnik, 20.05.2008, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> [dostęp: 1.06.2021].

¹⁷ Zakon o varstvu javnega reda in miru, 22.06.2006, www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3891 [dostęp: 5.06.2021].

przewraca, usuwa lub w inny sposób, sprzeczny z celem użytkowania, niszczy miejsca pamięci lub obiekty infrastruktury, takie jak infrastruktura komunalna, oświetlenie publiczne, znaki drogowe, urządzenia i sprzęt na powierzchniach rekreacyjnych, placach zabaw i tym podobnych, jest karany grzywną od 50 tys. SIT do 100 tys. SIT¹⁸. W tej ustawie nie zmieniono kar grzywny na euro, mimo że euro jest obecnie walutą obowiązującą.

Pojęcie zabytku zostało uregulowane w ustawie o ochronie dziedzictwa kulturowego¹⁸. Wskazuje ona, że „zabytek kultury” to dziedzictwo ogłoszone zabytkiem lub wpisane do księgi inwentarza upoważnionego muzeum. Natomiast w rozdziale XIII ustawy przewidziano kary administracyjne, m.in. dla osób odpowiedzialnych za nadzór nad zabytkami (w art. 125–129).

W ukraińskim prawie karnym¹⁹ przepis dotyczący odpowiedzialności karnej za zniszczenie zabytku znajduje się w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu i moralności. Art. 298 ust. 1 dotyczy nielegalnych poszukiwań archeologicznych, natomiast ust. 2 odnosi się do bezprawnego zniszczenia lub uszkodzenia dóbr kultury lub ich części. Przestępstwo to jest zagrożone karą grzywny od 2 tys. do 5 tys. niepodlegających opodatkowaniu dochodów minimalnych albo ograniczenia wolności do lat 3 lub pozbawienia wolności na ten sam okres, pozbawienia prawa zajmowania określonych stanowisk lub wykonywania określonych czynności do lat 3. W ust. 3 tego przepisu znalazło się odniesienie, że w przypadku gdy przedmiotem czynności wykonawczej jest zabytek o znaczeniu państwowym²⁰, zagrożenie karami jest wyższe niż w typie podstawowym tego przestępstwa, bo do 5 lat pozbawienia wolności. Przepis ten odnosi się również do przestępstwa nielegalnego przeprowadzenia poszukiwań archeologicznych, wykopalisk lub innych robót ziemnych, a także do odpowiedzialności za umyślne uszkodzenie i zniszczenie obiektu dziedzictwa kulturowego²¹.

¹⁸ Zakon o varstvu kulturne dediščine, 1.02.2008, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> [dostęp: 12.06.2021].

¹⁹ Kryminalny kodeks Ukrainy, 2001, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [dostęp: 12.05.2021].

²⁰ Zgodnie z art. 14 ustawy o ochronie dziedzictwa kulturowego zabytki dzielimy na: zabytki o znaczeniu krajowym, czyli te, które uchwałą Gabinetu Ministrów Ukrainy, na wniosek centralnego organu wykonawczego, w którego kompetencjach jest tworzenie polityki państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego, są wpisane do rejestru w ciągu 1 roku od daty otrzymania wniosku; zabytki o znaczeniu lokalnym – decyzją centralnego organu władzy wykonawczej, który zapewnia kształtowanie polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, są wpisywane do rejestru na wniosek odpowiednich organów ochrony dziedzictwa kulturowego lub na wniosek Ukraińskiego Towarzystwa Ochrony Zabytków i Zabytków Kultury; zadania obejmujące kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego, w terminie 1 miesiąca od daty otrzymania zgłoszenia.

²¹ W. Hułkewycz, *Ochrona karnopravna dziedzictwa kulturowego w Ukrainie*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzcziński, O. Jakubowski, Wrocław 2016, s. 81.

Przewidziano też odpowiedzialność karną dla urzędnika, jeżeli popełniłby taki czyn w związku z wykonywanymi czynnościami.

Na marginesie warto wspomnieć o przestępstwie dotyczącym zniszczenia lub uszkodzenia unikatowych dokumentów Narodowego Funduszu Archiwalnego, które zostało odrębnie uregulowane w art. 298 (1).

Odesłanie dotyczące definicji znajdujemy w ustawie o ochronie dziedzictwa kulturowego²². Ustawa wprowadziła pojęcie zabytku dziedzictwa kulturowego jako obiektu wpisanego do państwowego rejestru zabytków nieruchomości Ukrainy lub przedmiotu dziedzictwa kulturowego, który był za taki uznany przed wejściem w życie przepisów tej ustawy i oczekuje na wpis do Państwowego Rejestru Zabytków Nieruchomości Ukrainy. Cechą obiektu dziedzictwa kulturowego jest charakterystyczna właściwość obiektu stanowiąca o jego wartości historycznej i kulturowej, na podstawie których przedmiot ten uznano za zabytek. Ustawa w art. 2 dzieli obiekty kulturowe według rodzajów i poszczególnych typów. Według rodzajów są to: budowle (dzieła), kompleksy i zabytki. W przypadku typów są to: obiekty archeologiczne, obiekty historyczne, przedmioty sztuki monumentalnej, obiekty architektury, obiekty urbanistyczne, obiekty sztuki krajobrazowej, krajobrazy oraz przedmioty nauki i technologii.

W art. 43–47 przewidziano również odpowiedzialność karnoadministracyjną. Art. 43 określa m.in. odpowiedzialność w przypadku nielegalnych badań archeologicznych, wykopalisk, innych robót ziemnych lub prac podwodnych na stanowisku dziedzictwa archeologicznego, a także celowego nielegalnego niszczenia, zniszczenia lub uszkodzenia miejsc dziedzictwa kulturowego lub ich części. Art. 44 przewiduje z kolei odpowiedzialność finansową osób prawnych za naruszenie przepisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego.

Należy jeszcze wspomnieć o przepisie dotyczącym naprawienia szkody za uszkodzenie zabytku (w tym w związku z nielegalną budową), a mianowicie art. 47 ust. 3, nakazującym zarówno osobom prawnym, jak i osobom fizycznym podjęcie działań w celu przywrócenia zabytku do jego poprzedniego stanu, a jeśli jest to niemożliwe, to do naprawienia szkody.

Ochrona prawna na Węgrzech dotyczy materialnego dziedzictwa kulturowego, które obejmuje dziedzictwo archeologiczne, wartości dziedzictwa zabudowanego, dobra kultury oraz elementy dziedzictwa wojskowego²³.

Co istotne, § 357 węgierskiego Kodeksu karnego²⁴ dotyczy tylko osób, które władają zabytkiem, a brzmi następująco: „Osoba, która uszkodzi znajdujący się

²² Pro okhoronu kulturnoyi spadshchyny, 8.06.2000, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> [dostęp: 3.06.2021].

²³ *Cultural Heritage Policy*, www.coe.int/en/web/herein-system/hungary [dostęp: 15.05.2021].

²⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> [dostęp: 15.05.2021].

na jej posiadłości zabytek architektury, przedmiot zaliczany do kręgu chronionych dóbr kultury bądź też znajdujące się na terenie jej posiadłości wykopalisko archeologiczne, z racji popełnionego czynu może być ukarana karą pozbawienia wolności do lat 3”. Natomiast ustęp drugi dotyczy surowszej odpowiedzialności karnej, która w tym przypadku jest możliwa:

- jeżeli dojdzie do zniszczenia znajdującego się na jej posiadłości zabytku architektury lub przedmiotu zaliczanego do kręgu chronionych dóbr kultury,
- jeżeli dojdzie do spowodowania nieodwracalnego uszkodzenia, w następstwie którego przedmiot stracił swój zabytkowy charakter,
- jeżeli osoba spowodowała nieodwracalne uszkodzenia przedmiotu zaliczanego do kręgu chronionych dóbr kultury lub doszło do nieodwracalnego uszkodzenia wykopalisk archeologicznych.

Węgierski Kodeks karny w sposób bardzo czytelny penalizuje kwestie związane ze zniszczeniem zabytku na skutek wandalizmu. I tak zgodnie z § 371 ust. 1 w zw. z ust. 3 lit. b) osoba, która niszczy lub powoduje uszkodzenie przedmiotu niebędącego jej własnością, dopuszczając się aktu wandalizmu co do przedmiotu zaliczanego do kręgu chronionych dóbr kultury, zabytków, wykopalisk archeologicznych lub znalezisk archeologicznych, ponosi odpowiedzialność karłą. Typy kwalifikowane do czynu wandalizmu to spowodowanie znacznych lub dużych zniszczeń, w wyniku czego sprawca może ponieść wyższą karę. Przepisy dotyczące zabytków znajdują się w rozdziale dotyczącym przestępstw przeciwko administracji publicznej.

Pojęcia „zabytek” i „dobra kultury” definiuje ustawa LXIV o ochronie dziedzictwa kulturowego²⁵ z 2001 r.:

- „zabytek” to zarejestrowana wartość zabytkowa, która decyzją ministerialną, uchwałą lub rozporządzeniem ministerialnym na podstawie wyżej wskazanej ustawy została uznana za chronioną,
- „dziedzictwo kulturowe”/„dobra kultury” to powstanie i rozwój wytworów żywej i martwej natury, wyjątkowych i charakterystycznych w historii człowieczeństwa i narodu węgierskiego (w formie obrazu, dźwięku, pisemnych pamiątek oraz innych dzieł artystycznych, za wyjątkiem nieruchomości).

Na terytorium Federacji Rosyjskiej przepisy dotyczące karnej ochrony zabytków znajdują się w rozdziale 25 Kodeksu karnego, dotyczącym przestępstw przeciwko zdrowiu ludności i moralności publicznej. W Kodeksie karnym Federacji

²⁵ *A kulturális örökség védelméről*, https://en.unesco.org/sites/default/files/hu_actlxiv_01_updt16_entof [dostęp: 15.05.2021].

Rosyjskiej²⁶ są aż cztery przepisy dotyczące ochrony zabytków, które odnoszą się nie tylko do zniszczenia lub uszkodzenia obiektów spuścizny kulturowej, tj. pomników historii i kultury, lecz także do kwestii związanych z obiektami archeologicznymi.

Przestępstwo w typie podstawowym zostało uregulowane w art. 243, który brzmi następująco: „Niszczenie lub uszkodzenie obiektów dziedzictwa kulturowego (zabytków historycznych i kulturowych), objętych jednolitym państwowym rejestrem obiektów dziedzictwa kulturowego (zabytków historycznych i kulturowych) narodów Federacji Rosyjskiej, zidentyfikowanych obiektów dziedzictwa kulturowego, kompleksów naturalnych, obiektów objętych ochroną państwa lub dóbr kultury podlega karze grzywny w wysokości do trzech milionów rubli lub do wysokości wynagrodzenia skazanego lub innego dochodu na okres do 3 lat, albo pracy przymusowej na czas do 400 godzin na okres do 3 lat lub pozbawienia wolności na ten sam okres”.

Zgodnie z kolejnym paragrafem tego artykułu przestępstwo to jest surowiej zagrożone (m.in. karą do 5 lat pozbawienia wolności), jeżeli dotyczy szczególnie cennych obiektów dziedzictwa kulturowego, obiektów dziedzictwa kulturowego (zabytki i zabytki kultury) narodów Federacji Rosyjskiej wpisanych na listę światowego dziedzictwa, rezerwatów historycznych i kulturowych, muzeów lub w odniesieniu do obiektów dziedzictwa archeologicznego objętych jednolitym państwowym rejestrem obiektów dziedzictwa kulturowego. Istotnym elementem jest ustalenie, czy przedmiot czynności wykonawczej został wpisany do państwowego rejestru.

W art. 243 (1) przewidziano odpowiedzialność karną za naruszenie zasad związanych z użytkowaniem obiektów, które w rezultacie doprowadziło do ich zniszczenia. Uregulowano również wysokość szkody na kwotę 500 rubli; ma ona istotne znaczenie dla odpowiedzialności karnej z tego przepisu.

Kolejne dwa przepisy: art. 243 (2) i art. 243 (3) – dotyczą przestępstw związanych z obiektami archeologicznymi, a także poruszają penalizację czynów związanych z uszkodzeniem lub zniszczeniem warstwy kulturowej przy poszukiwaniu tego typu zabytków.

Definicje potrzebne do określenia przedmiotu czynu zabronionego zawarto w ustawie federalnej w sprawie obiektów dziedzictwa kulturowego (zabytków i zabytków kultury) narodów Federacji Rosyjskiej²⁷. W art. 3 określono „obiekty dziedzictwa kulturowego”, którymi są zabytki (historyczne i kulturowe) narodów Federacji Rosyjskiej. Należą do nich nieruchomości (w tym obiekty dziedzictwa

²⁶ Ugolovnyy kodeks Rossiyskoy Federatsii, 24.05.1996, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891> [dostęp: 2.06.2021].

²⁷ Ob Obyektakh Kulturnogo Naslediya (pamyatnikakh istorii i kultury) Narodov Rossiyskoy Federatsii, 25.06.2002, www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37318 [dostęp: 5.06.2021].

archeologicznego) oraz inne obiekty z terytoriami historycznie z nimi związanymi, obrazy, rzeźby, sztuka i rzemiosło, przedmioty nauki i techniki oraz inne przedmioty kultury materialnej powstałe w wyniku wydarzeń historycznych, reprezentujące wartość z punktu widzenia historii, archeologii, architektury, urbanistyki, sztuki, nauki i technologii, estetyki, etnologii i antropologii, kultury społecznej, które są dowodem epoki i cywilizacji oraz oryginalnym źródłem informacji o pochodzeniu i rozwoju kultury. W skład obiektów dziedzictwa kulturowego wchodzi zabytki. Zabytkiem zgodnie z tą ustawą są m.in.: budynki i budowle z historycznie ukształtowanymi terytoriami (w tym zabytki religijne zgodnie z ustawą federalną z dnia 30 listopada 2010 r. N 327-FZ „O zmianach niektórych aktów ustawodawczych Federacji Rosyjskiej w związku z przyjęciem ustawy federalnej o przekazaniu organizacjom religijnym własności państwowej lub komunalnej o charakterze religijnym”²⁸); mieszkania pamięci; mauzolea, oddzielne pochówki; dzieła sztuki monumentalnej; obiekty nauki i techniki, w tym wojskowe; miejsca dziedzictwa archeologicznego.

Niezależnie od odpowiedzialności karnej, w przypadku wyrządzenia szkody w obiekcie dziedzictwa kulturowego osoba, która ją spowoduje, zobowiązana jest do zwrotu kosztów prac konserwatorskich, a w przypadku zabytku archeologicznego zobowiązana jest do zwrotu kosztów potrzebnych do zachowania tego zabytku.

Ustawa określa również, na czym polega ochrona obiektu dziedzictwa kulturowego. Jak zakłada, są to środki mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa fizycznego oraz zachowanie wartości historycznej i kulturowej obiektu dziedzictwa kulturowego, zapewnienie konserwacji, naprawy, restauracji, dostosowanie obiektu dziedzictwa kulturowego do współczesnego użytku, a także prowadzenie koniecznych badań obiektu, projektowanie i prace produkcyjne, prace naukowe, nadzór techniczny i architektoniczny.

W każdym z przedstawionych w niniejszym opracowaniu systemów prawnych znajdują się regulacje pozwalające na ściganie sprawców czynów zabronionych związanych ze zniszczeniem zabytków. Czyny takie w analizowanych ustawodawstwach zostały uznane za przestępstwa. W większości państw występki te zostały umieszczone w rozdziale dotyczącym ochrony mienia bądź prawa własności (Słowenia, Słowacja, Estonia, Albania, Czechy), w nielicznych zaś czyny te potraktowano jako godzące w zasady prawidłowego funkcjonowania państwa – tak jest w przypadku Węgier (rozdział dotyczący przestępstw przeciwko administracji),

²⁸ Federalny zakon „O vnesenii izmeneniy v otdelnyye zakonodatelnyye akty Rossiyskoy Federatsii v svyazi s prinyatiyem Federalnogo zakona o peredache religiozным organizatsiyam imushchestva religiozno naznacheniya, nakhodyashchegosya v gosudarstvennoy ili munitsipalnoy sobstvennosti” ot 30.11.2010 N 328-FZ (poslednyaya redaktsiya), www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_107379/30b3f8c55f65557c253227a65b908cc075ce114a [dostęp: 13.06.2021].

Rosji, (rozdział dotyczący przestępstw przeciwko ludności i moralności publicznej), na Ukrainie (rozdział dotyczący przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu i moralności) i Łotwie (rozdział dotyczący przestępstw przeciwko bezpieczeństwu publicznemu i porządkowi). Jak widać, w jednych państwach zabytek traktowany jest jako mienie i jego zniszczenie stanowi indywidualne naruszenie prawa własności lub posiadania, natomiast w innych zabytek jest elementem szeroko rozumianego dobra narodowego i jego zniszczenie godzi w dobra o charakterze społecznym, przy czym dobro to jest różnie sytuowane, zawsze jednak można je uznać za element szeroko rozumianego porządku publicznego. Także w tych ustawodawstwach, w których przedmiotem ochrony jest mienie, w wypadku zabytków czy dóbr kultury *ratio legi* specjalnego traktowania, zwykle mającego postać wprowadzenia surowszej karalności, jest naruszenie wartości, jaką zabytki czy dobra kultury przedstawiają dla ogółu. Wydaje się, że ustawodawcy mają zwykle problem ze zdecydowanym zaklasyfikowaniem dobra, o którym mowa, ale kryminalizacja następuje zwykle z uwagi na wartość zabytków dla zbiorowości.

W każdym z badanych państw znajdują się przepisy karne odnoszące się do ochrony zabytku przed zniszczeniem. Najbardziej rozbudowane jest ustawodawstwo rosyjskie, przewidziano w nim bowiem kilka typów zachowań zabronionych dotyczących naruszenia integralności zabytku. Z kolei wręcz szczątkowe regulacje odnajdujemy w Kodeksie karnym Albanii i Czech, natomiast dość rozbudowany opis zachowania sprawcy przewidują uregulowania łotewskie.

Badane przepisy przewidują możliwość popełnienia przez sprawcę typów kwalifikowanych tych czynów. Jako znamiona kwalifikujące np. przyjęto: zniszczenie na skutek podpalenia, użycia materiałów wybuchowych lub innego niebezpiecznego sposobu (Łotwa), zniszczenie zabytku szczególnie cennego (Rosja) lub o znaczeniu państwowym (Ukraina), zniszczenie dzieła kultury (Albania), zaistnienie szkody większej wartości (Czechy), osiągnięcie korzyści dla siebie lub innej osoby, zaistnienie poważnej szkody lub działanie w grupie przestępczej (Słowacja). Dodatkowo należy podkreślić, że odrębnym typem czynu zabronionego w Kodeksie Ukrainy jest uszkodzenie unikatowych dokumentów.

Najłagodniej te czyny są zagrożone w Słowacji i Czechach, bo tylko karą do 1 roku pozbawienia wolności, do 3 lat na Węgrzech, Ukrainie, w Albanii, na Łotwie i w Rosji, do 5 lat w Estonii, a najsurowiej – podobnie jak w Polsce – czyn ten jest zagrożony w Słowenii. Co więcej, wprost z przepisu wynika, że na Ukrainie za taki czyn może być orzeczony również zakaz zajmowania określonego stanowiska bądź wykonywania określonych czynności. W przypadku Estonii z Kodeksu karnego wprost wynika, że przestępstwo to zostało zakwalifikowane jako przestępstwo II stopnia, czyli takie, które charakteryzuje mniejszy stopień społecznej szkodliwości. We wszystkich badanych państwach można zauważyć, że na tle ogólnego poziomu surowości prawa karnego poziom intensywności ochrony zabytków nie jest bardzo wysoki. Owszem, są one chronione prawnokarnie,

ale zwykle nie postrzega się zniszczenia lub uszkodzenia zabytku jako szczególnie poważnego przestępstwa na tle innych.

Definicje przedmiotu czynności wykonawczej dość często, podobnie jak w Polsce, znajdują się w ustawach odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego danego kraju. Ustawodawcy użyli także – określając przedmiot ochrony – pojęć niedookreślonych w typach kwalifikowanych, podobnie jak „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury” w polskim Kodeksie, „zabytek lub przedmiot o dużym lub wyjątkowym znaczeniu dla Republiki Słowenii” czy „przedmiot o wysokiej wartości naukowej, kulturalnej lub historycznej” (Estonia). I w tym wypadku można zauważyć, że ustawodawcy zwracają uwagę na zaakcentowanie ponadindywidualnej, kulturowej wartości zabytku jako obiektu o wartości dla zbiorowości. Jest to charakterystyczna cecha regulacji w zakresie zabytków – nie chodzi tylko o ogólną wartość kulturową, lecz także o wartość kulturową dla danej zbiorowości. Skonstatowanie tej cechy wydaje się być istotnym ustaleniem wyniesionym z niniejszych rozważań.

W większości badanych systemów zabytki dzielone są jeszcze na ruchome i nieruchome, a w ramach tego podziału wyodrębnia się dodatkowo inne ich kategorie. Odmienny podział zaproponowano w Albanii, gdzie zabytki są podzielone na dwie kategorie z uwagi na stopień ich zachowania. W Estonii dokonano podziału na następujące zabytki: archeologiczne, budowlane, artystyczne, przyrodnicze i techniczne; zastosowano również klasyczny podział na zabytki ruchome i nieruchome. W prawie słowackim uwagę zwrócono z kolei na następujące wartości cechujące zabytek: wartość historyczna, społeczna, krajobrazowa, urbanistyczna, architektoniczna, naukowa, techniczna i artystyczna.

Na Węgrzech, w Rosji, na Ukrainie zabytki, które podlegają ochronie karnej, to te wpisane do rejestru bądź uznane decyzją właściwych władz za zabytki. W przypadku Czech przepis karny wprost wskazuje na ochronę tych obiektów, którym przysługuje opieka na podstawie innych przepisów prawa. Jest to ciekawe rozwiązanie, wprost odsyłające do bazowych regulacji administracyjnych. Odesłanie takie, w taki czy inny sposób, występuje na gruncie wszystkich badanych państw. Świadczy ono o szczególnej wadze, jaką państwa przywiązują przede wszystkim do zachowawczej ochrony obiektów. Wykonywana jest ona środkami administracyjnymi, a przepisy karne powiększają intensywność ochrony. Pozwala to na jeszcze ściślejsze powiązanie ochrony prawnokarnej z aktywnością państwowych organów ochrony zabytków, co – teoretycznie – powinno gwarantować należyty poziom ochrony dóbr, które – jak zaznaczono wyżej – chronione są z powodu racji ponadindywidualnych i jako takie stanowią szczególne dobro wspólne całej zbiorowości.

Takie ukształtowanie systemu ochrony sprawia, że ochrona karna i ochrona administracyjna w sensie modelowym się uzupełniają. Dlatego w większości ustawodawstw pozostałe czyny dotyczące naruszenia integralności zabytków są

deliktami administracyjnymi (Ukraina, Albania, Słowacja) bądź wykroczeniami (Słowenia, Czechy).

Na marginesie już tylko trzeba zwrócić uwagę na rozwiązanie czysto praktyczne dotyczące naprawienia szkody. Warto wskazać sposób, jaki został przyjęty na Łotwie, gdzie kwestie dotyczące wartości kulturowej i historycznej zabytku stwierdza Krajowa Rada Dziedzictwa Narodowego i na podstawie tego rozstrzygnięcia ustala się wartość szkody. W Rosji sprawca jest zobowiązany do zwrotu kosztów przeprowadzonych prac konserwatorskich, a na Ukrainie – podobnie jak w Polsce – skazanego można zobowiązać do naprawienia szkody poprzez przywrócenie zabytku do stanu poprzedniego lub – w przypadku niemożliwości wykonania tego obowiązku – do naprawienia szkody.

Analizując przedstawione sposoby ochrony prawnokarnej zabytków, warto rozważyć pewne uregulowania, które mogłyby być przeniesione na grunt prawa polskiego, a mianowicie utworzenie instytucji specjalistycznej do oceny stopnia zniszczenia zabytku (tak jak na Łotwie dokonuje tego Krajowa Rada Dziedzictwa Narodowego) – rozwiązanie to pozwoliłoby na stworzenie jednolitego sposobu badania stopnia zniszczenia zabytku, a w konsekwencji określanie wysokości szkody. Obecnie w Polsce to zagadnienie w praktyce pozostawiono pokrzywdzonym przestępstwem bądź biegłym wpisanym na listę biegłych, nie wskazując, że mają to być biegli z określonej dziedziny czy specjalizacji. Kolejnym uregulowaniem wartym rozważenia jest rozwiązanie przewidziane w prawie rosyjskim, pozwalające orzec wobec sprawcy przestępstwa zniszczenia zabytku archeologicznego obowiązek zwrotu kosztów potrzebnych do zachowania tego zabytku. Pozwoliłoby to na zwiększenie ochrony prawnej dla zabytków archeologicznych.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Bojarski M., Radecki W., *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym. Stan aktualny i propozycje de lege ferenda*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji Gdańsk 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, red. J. Kaczmarek, Kraków 2006.
- Hułekwycz W., *Ochrona karnopravna dziedzictwa kulturowego w Ukrainie*, [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie*, red. M. Trzcziński, O. Jakubowski, Wrocław 2016.
- Opoka J., *Historia i współczesność ochrony zabytków w Albanii*, „Ochrona Zabytków” 2014, nr 2.
- Šmerda R., *Trestné činy proti životnímu prostředí*, [w:] J. Jelínek [et al.], *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, Praha 2009.
- Trzcziński M., *Specyfika przestępczości skierowanej przeciwko zabytkom archeologicznym*, [w:] *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, red. W. Szafranski, K. Zalasinska, t. 3, Poznań 2009.

Netografia

- A kulturális örökség védelméről*, https://en.unesco.org/sites/default/files/hu_actlxiv_01_updt16_ento.pdf [dostęp: 15.05.2021].
- Cultural Heritage Policy*, www.coe.int/en/web/herein-system/hungary [dostęp: 15.05.2021].

Akty prawne

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> [dostęp: 15.05.2021].
- Federalnyy zakon „O vnesenii izmeneniy v otdelnyye zakonodatelnyye akty Rossiyskoy Federatsii v svyazi s prinyatiyem Federalnogo zakona o peredache religioznom organizatsiyam imushchestva religioznogo naznacheniya, nakhodyashchegosya v gosudarstvennoy ili munitsipalnoy sobstvennosti” ot 30.11.2010 N 328-FZ (poslednyaya redaktsiya), www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_107379/30b3f8c55f6557c253227a65b908cc075ce114a [dostęp: 13.06.2021].
- Karistusseadustik, 6.06.2001, www.riigiteataja.ee/akt/184411 [dostęp: 16.05.2021].
- Kazenski zakonnik, 20.05.2008, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> [dostęp: 1.06.2021].
- Kodi penal i Republikës së Shqipërisë Nr. 7895, 27.01.1995, <https://qbz.gov.al/preview/a2b117e6-69b2-4355-aa49-78967c31bf4d> [dostęp: 23.05.2021].
- Krimināllikums, 17.06.1998, <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> [dostęp: 23.05.2021].
- Kryyminalnyy kodeks Ukrayiny, 2001, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [dostęp: 12.05.2021].
- Ligj Nr. 27/2018 për trashëgiminë kulturore dhe muzetë, https://kultura.gov.al/wp-content/uploads/2018/07/Ligji.nr27-_dt.17-05-2018.pdf [dostęp: 23.05.2021].
- Muinsuskaitseeadus, 1.05.2019, www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/504062019001/consolide [dostęp: 24.05.2021].
- Ob Obyektakh Kulturnogo Naslediya (pamyatnikakh istorii i kultury) Narodov Rossiyskoy Federatsii, 25.06.2002, www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_37318 [dostęp: 5.06.2021].
- Par kultūras pieminekļu aizsardzību, 12.02.1992, <https://likumi.lv/ta/id/72551-par-kulturas-piemineklu-aizsardzibu> [dostęp: 11.06.2021].
- Pro okhoronu kulturnoyi spadshchyny, 8.06.2000, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> [dostęp: 3.06.2021].
- Ugolovnyy kodeks Rossiyskoy Federatsii, 24.05.1996, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody-&nd=102041891> [dostęp: 2.06.2021].
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków (t.j. Dz.U. 2021, poz. 710).
- Zákon č. 40/2009 Sb., Zákon trestní zákoník, 9.02.2009, www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40 [dostęp: 2.06.2021].
- Zákon č. 300/2005 Z. z Trestný zakon, 2.07.2005, www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300 [dostęp: 19.05.2021].
- Zákon o ochrane pamiatkového fondu- Zákon č. 49/2002 Z, 2.02.2002, www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49 [dostęp: 19.05.2021].
- Zákon o státní památkové péči č. 20/1987 Sb, https://www.mkcr.cz/doc/cms_library/zakon-o-statni-pamatkove-peci-judikatura-a-stanoviska_duben_2019-4393.doc [dostęp: 27.05.2021].
- Zakon o varstvu javnega reda in miru, 22.06.2006, www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3891 [dostęp: 5.06.2021].
- Zakonovarstvukulturnedediščine, 1.02.2008, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> [dostęp: 12.06.2021].

ABSTRACT

The article aims at shedding light on legislation in the states of the post-communist bloc in the aspect of legal and criminal protection of monuments. The article is a springboard for deliberations on the solutions for criminal law protection of monuments in post-communist states. They share similar historical experiences. Legislations of the following countries have been included in the

analysis: Albania, Czech Republic, Estonia, Latvia, Slovakia, Slovenia, Ukraine, Hungary, and Russia. The overview of legal solutions opens with a discussion of respective regulations in the codes and outside the codes. It is concluded by a summary including observations concerning common elements and significant differences in the presentation of this problem in respective countries.

Keywords: monument; legal and criminal protection; regulations in the codes and outside the codes; legislation

ABSTRAKT

Celem artykułu jest przybliżenie ustawodawstw państw byłego bloku komunistycznego w aspekcie prawnokarnej ochrony zabytków. Artykuł jest przyczynkiem do rozważań nad rozwiązaniami dotyczącymi ochrony karnej zabytków w państwach postkomunistycznych. Łączą je podobne doświadczenia historyczne. Analizą objęto ustawodawstwa Albanii, Czech, Estonii, Łotwy, Słowacji, Słowenii, Ukrainy, Węgier i Rosji. Przegląd rozwiązań prawnych ułożono w ten sposób, że najpierw omówione zostały poszczególne regulacje kodeksowe i pozakodeksowe, a następnie zamieszczono podsumowanie, w którym znajdują się wskazania dotyczące elementów wspólnych oraz istotnych różnic odnośnie do tej problematyki w poszczególnych krajach.

Słowa kluczowe: zabytek; prawnokarne ochrona zabytków; regulacje kodeksowe i pozakodeksowe; ustawodawstwo